

מצוות תוכחה והפרשה מאיסור

הרב אסף כהן

1. מבוא
2. מצוות תוכחה – בסיס הדין
3. הפרשה מאיסור
4. מבט מעמיק על דין הפרשה מאיסור
5. סיכום

1. מבוא

רבני קהילה רבים מתמודדים עם השאלה: כמה יש להנחות את חברי הקהילה בענייני איסורים? דהיינו, ישנן הלכות שלצערנו חלק לא מבוטל מהציבור אינו מקפיד עליהן – אם מפאת קושי אם מפאת חוסר ידיעה – ולפעמים הנחיה של הרב בהלכות אלו תהיה כקול קורא במדבר. האם מוטל על הרב לעמוד בפרץ בכל כוחו ולהוכיח, או שמא עדיף להתעלם? מה היחס בין מצוות "הוכח תוכיח את עמיתך" לבין העיקרון המובא בגמרא "מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין"?

סניף אחד לשאלה זו הוא המקרה דלהלן: רב קהילה נקרא לערוך שלום בית בין בני זוג לבקשתם. במהלך בירור הדברים הבחין הרב כי התנהגותה של האשה בהליך הגישור מוזרה מאוד. לכן ביקש הרב להיפגש עם כל אחד מבני הזוג בנפרד וללבן את העניין. במהלך הפגישה עם האשה היא פרצה בבכי והודתה בפני הרב כי ניהלה פרשת אהבים מחוץ לנישואין עם מכר מהעבודה. היא הפצירה ברב בכל לשון של בקשה שלא יעביר את המידע הרגיש הזה לאף אחד כי רצונה באמת לשקם את יחסיה עם בעלה שאינו יודע מאומה מהעניין.

הרב התרשם בהחלט כי ניכרים דברי אמת ואכן האישה שלפניו נאפה, ונפשו בשאלתו: האם הוא מצווה לספר לבעלה על דבר הניאוף ובכך להפרישו מאיסור? האם יש הבדל בעניין זה אם יודע שאמירותיו לא יועילו כי לא יאמין לו (היות שעד אחד אינו נאמן בעדות ניאוף, ומה גם שרק שמע ממנה ולא ראה בעיניים), או שבכל מקרה עליו למחות ולהתריע והבעל יעשה כטוב בעיניו?

במקרה זה הבעל יודע מן הסתם את האיסור – אשת איש שנאפה אסורה על בעלה – אך אינו יודע שהוא חי במציאות של איסור. האם הגדרים של מצוות תוכחה חלים גם במקרה זה?⁷⁹

נציג תחילה את גדרי מצוות תוכחה, ואחריה נדון בהפרשה מאיסור, מתוך עיון במקרה מעין זה.

2. מצוות תוכחה – בסיס הדין

הגמרא במסכת שבת נה ע"א אומרת:

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה: לא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי – לוכחינהו מר, דאמר רבי אחא ברבי חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה, דכתיב "ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה" וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם, כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבוננו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם – לא יקבלו מהם. (אמר) לפניו: רבוננו של עולם, אם לפניך גלוי – להם מי גלוי? והיינו דכתיב: "זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו", וכתוב: "ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית".

הגמרא מביאה דיון בין ר' זירא לר' סימון בשאלה אם יש להוכיח את אנשי ריש גלותא על אף שידוע שלא ישמעו לדברי התוכחות. מוכח מדברי הגמרא כי אף שהחכם יודע שהתוכחה שלו לא תתקבל עליו לומר אותה, שכן אין ודאות שאכן לא יקבלו תוכחתו.

⁷⁹ מקרה זה מכיל עניינים רבים שעל הפוסק לדון בהם, כגון נאמנות האשה, חובת הבעל להאמין לה וכד'. במסגרת מאמר זה אני מתייחס רק לחובת ההפרשה מאיסור.

אולם במסכת ביצה ל ע"א מובא בפשטות להפך:

הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי – בדרבנן, אבל בדאורייתא – לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי.

כלומר, יש עניין שלא לומר דברים שאינם נשמעים, ומוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים. כמו כן אין הבדל להלכה בין עניינים דאורייתא או עניינים דרבנן, ובכל מקרה אנו אומרים מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידיים. וכך גם מצינו בעניין תוספת יום הכפורים שהיא מדאורייתא ואף על פי כן לא מוחים במי שאוכל ושותה מהשקיעה ועד צאת הכוכבים.

בדומה לכך מובא במסכת יבמות סה ע"ב:

אמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך".

ישנה מצווה, ולדעת רבי אבא אף חובה, שלא לומר דבר שאינו נשמע על מנת שלא ליצור שנאה. דהיינו מצוות תוכחה מוגבלת רק למקרה שמושא התוכחה לא ישנא את המוכיח.

כיצד אפשר לכלכל את הסוגיות יחד – את הגמרא בשבת האומרת שיש מצווה להוכיח חרף אי קבלת הדברים עם הגמרות ביבמות וביבצה המגבילות מאוד את המצווה? בראשונים מצינו שיטות אחדות.

בעל העיטור (הובא ברא"ש ובר"ן בביצה שם) כתב לחלק בין דבר שאיסורו מפורש בתורה, שבו יש מצוות תוכחה אף אם יודע שלא ישמעו, לבין דבר שאין איסורו מדאורייתא או שהאיסור אינו מפורש שבו אין להוכיח אם לא ישמעו לו. כך לדוגמה תוספת יום הכיפורים אף שהיא דין דאורייתא אינה מפורשת בפסוקים בתורה, ולכן אמרה הגמרא שאין להוכיח את העובר עליה.

התוספות⁸⁰ כתבו שחיוב התוכחה נאמר רק כאשר ישנו ספק אם יקבלו ממנו – ובכך עוסקת הגמרא בשבת, אך כאשר ברור לו לחלוטין שלא יקבלו ממנו, לא יוכיח, וכדברי הגמרא בביצה.

הנימוקי יוסף ביבמות כתב שדברי הגמרא שלא לומר דבר שאינו נשמע הם דווקא ברבים, אבל ביחיד מצווה להוכיחו עד שיכנו או עד שיקללנו.

הגר"מ פיינשטיין⁸¹ דן בשאלה אם על הרב או על הבעל-תוקע להכריז לפני התקיעות על האיסור בעשיית הפסק עד סוף התקיעות דמעומד, או הואיל וקרוב לוודאי שרבים מאנשי הקהילה לא ישמעו בקולו ויעשו הפסק, עדיף שלא יכריז. כך הוא כותב:

ובדבר להכריז קודם תקיעות שאסור להפסיק בדבור עד אחר תקיעות דמעומד בבית הכנסת שמתפללים הרבה אנשים פשוטים שידוע שלא ישמעו להכרזה ויפסיקו שאחד אמר שיותר טוב שלא יכריזו כדי שיהיו שוגגין ולא מזידין, ומעלת כבודו טען דכי בשביל חשש זה לא ילמדו להעולם שום דינים שנאמר בהו מוטב שיהיו שוגגים.

הנה הא דבשביל מוטב שיהיו שוגגין אין צריך לומר להו – הוא דוקא בידוע בודאי שלא יקבלו, כדאיתא בתוס' ב"ב דף ס' וברא"ש ביצה דף ל', ולדידהו אין לומר ולא קשה איך נמנע מללמד להם דכיון שודאי לא יקיימו אף שכשידעו שאסור הרי אין תועלת מהלמוד להם, אבל כשלא ברור שלא יקבלו ודאי מחוייבים למחות בהם וכל שכן ללמדם שלא בשעת מעשה.

ונראה פשוט שכשבא אדם ללמוד ודאי מלמדין לו כל דבר כפי הדין אף בברור שלא יקבלו ואין להורות שלא כדין בשביל זה שלא יקיימו, ורק כשאין שואלים ממנו אין לנו בעצמנו לומר שזהו רק מדין מחאה וליכא באופן זה מטעם שיהיו שוגגין ולא מזידיים.

וכן נראה פשוט שאם יש שם גם מי שיקבלו צריך לומר להם שאסור אף שידוע שאיזה מהם לא יקבלו ויהיו מזידין, דבשביל קלקול אלו שיעברו במזיד ויענשו כמזיד אין לקלקל לאלו שיקבלו שהרי כשלא יודיעום יעברו בשוגג שהוא גם כן איסור וקלקול.

⁸⁰ שבת נה ע"א ד"ה ואע"ג.

⁸¹ אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן לו.

ולכן בבית הכנסת שאפשר יש גם אלו שאין יודעין שאסור להפסיק ויעברו בשוגג וכשיכריזו שאסור להפסיק יקבלו ולא יפסיקו צריך להכריז, אם אין יכולים להודיע להספק מקבלים ביחוד. ואם ידוע שאין שם מי שיקבל, או שיכולים להודיע להספק מקבלים ביחוד – אין להכריז.

מדברי הרב פיינשטיין עולים שני עקרונות:

1. יש הבדל בין אדם הבא לשאול שאלה הלכתית וללמוד לבין תוכחה. את האדם השואל חובה ללמד כפי הדין, אף שברור שלא יקבל. רק בתוכחה, כאשר המוכיח הוא היוזם, יש חילוק בין מקרה שברור שהתוכחה לא תתקבל ובין מקרה שיתכן שהתוכחה תתקבל.

2. באמירה כלפי קבוצה, שיתכן שחלק מהקבוצה יקבל את הדברים – חובה לומר אף שישנו חלק לא יקבל את הדברים. אולם אם אפשר, עדיף לדבר רק לאותו חלק שיתכן שיקבל את הדברים.

3. הפרשה מאיסור

הדיון הקודם עסק במצוות תוכחה כאשר החוטא אינו יודע שמדובר באיסור. כעת יש לדון כאשר החוטא אינו יודע שהוא עובר על איסור מפני שאינו מודע למציאות, כגון כוהן שאינו יודע שיש מת באותו בית שהוא נמצא בו כעת, או כדוגמה שהצגנו לעיל – בעל שאינו יודע שאשתו נאפה. האם גם במקרה זה יש חובה לנסות ולהפרישו מהאיסור?

הגמרא במסכת ברכות יט ע"ב הביאה את דברי רב יהודה:

אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק מ"ט אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב.

לאחר דין ודברים הסיקה הגמרא (כ ע"א): "שב ואל תעשה שאני".

כלומר העיקרון "אין חכמה ואין תבונה" וכו' נכון דווקא במקרה של 'קום עשה', כגון אדם הלושב כלאים העובר בעצם הלבישה על איסור תורה, אך אינו מתייחס למקרה של 'שב ואל תעשה' – כמו אדם היושב במקומו ובכך נמנע מעשיית מצווה מסוימת, שאז אומרים שכבוד הבריות עדיף.

בהמשך מובא:

קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה לההיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה, אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה בארבע מאה זוזי, א"ל מה שמך, אמרה ליה מתון, אמר לה מתון מתון ארבע מאה זוזי שויה.

הגמרא מספרת בשבחו של רב אדא שכה קידש את השם עד כדי כך שקרע מאישה כותית בגד אדום שלבשה ברחוב, בחושבו בטעות שמדובר בבת ישראל, ונקנס על כך ב-400 זוז. משמע שלולא היה מדובר בכותית אלא בבת ישראל, היה מעשהו של רב אדא מתבקש ואף מסמל מסירות נפש על קדושת השם.⁸²

כך פסק גם הרמב"ם:⁸³

הרואה כלאיים על חבירו אפילו היה מהלך בשוק – קופץ לו וקורעו עליו מיד אפילו היה רבו שלמדו חכמה... אבל דבר שאיסורו מדבריהם הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות.⁸⁴

לעומת זאת, הרא"ש⁸⁵ פסק שכל זה הוא רק במזיד, אך אם הוא שוגג ואינו יודע שבגד זה שעטנז, או למשל כוהן שאינו יודע שיש מת בחדר, אין צריך להפרישו מאיסור ו'שב ואל תעשה' עדיף.

הבית יוסף שם מסביר שמחלוקת הרמב"ם והרא"ש מבוססת על גרסה שונה בדברי רב יהודה בגמרא.

הרמב"ם גרס "המוצא כלאים" וכו' ולא גרס את המילה "בבגדו". ממילא, בהסתמך על המקרה של רב אדא, הסיק הרמב"ם שגם כאשר אדם רואה כלאים בבגד חברו, מצווה הוא להפרישו מאיסור, שהרי אף על פי שלגבי הרואה אין כאן 'קום עשה', הואיל ומצד הלושב יש כאן 'קום עשה' – הרואה חייב להפרישו.

⁸² יש לעיין אם במקרה זה היה מחויב לקרוע וגם מחויב לשלם, או שעצם החיוב מדין אפרושי איסורא היה מפקיע ממנו את החיוב לשלם הואיל ועשה כדין.

⁸³ הלכות כלאים פרק י הלכה כט.

⁸⁴ מקור החילוק בין דאורייתא לדרבנן בברכות יט ע"ב.

⁸⁵ הובאו דבריו בבית יוסף, יורה דעה סימן שג.

הרא"ש, לעומת זאת, גרס בדברי רב יהודה "המוצא כלאים בבגדו", וממילא הסיק כי דווקא כאשר אדם מזהה בבגד שלו כלאים, הוא מחויב לפשוט אותו שהרי הוא עצמו עובר ב'קום עשה'.

החילוק שחילק הרא"ש בין מזיד לשוגג מתבסס בפשטות על לשון הגמרא "המוצא", שמשמעותה שלא ידע מכך לפני שלבש את הבגד.

ניתן להסביר בדברי הרא"ש כי הסיבה שרב אדא קרע את בגד האישה היא שהייתה בעיה של צניעות בבגד וקשה לומר שהאישה הייתה שוגגת ולא ידעה על איסור ללכת עם בגד כזה. ייתכן שבמקרה כזה גם הרא"ש יודה שיש פה 'קום עשה' של הרואה.

בשו"ע⁸⁶ הביא המחבר להלכה את דברי הרמב"ם, והרמ"א הביא את דברי הרא"ש. בשו"ת נודע ביהודה⁸⁷ נשאל לגבי חתן שהתוודה שחטא עם חמותו במשך שנים והסתפק אם עליו להודיע כעת לחמיו על דבר המעשה כדי להפרישו מאיסור:

מכתבו על הבי דואר מן ט' דנא הגיעני יום אתמול ואף כי כעת טרידנא עדיין בטרדות התלמידים מצורף לזה טרדות זמנים הללו עם כל זה הואיל והדבר נוגע לפתח שבים אמרתי שערי תשובה לעולם פתוחים. ובפרט שמזכיר במכתבו שהוא לצורך בר בי רב. והנה שורש השאלה שאחד נכשל באשת איש כמה שנים שלש שנים רצופות שהיה בביתה, ועתה נתעורר בתשובה ואשרי לו שתורתו עמדה שלא ישתקע בטומאה ונפשו לשאול הגיע שהוא עתה חתן האשה הזאת שנשא בתה אם מחויב להודיע לחמיו שיפרוש מאשתו הזונה או שתיקתו יפה כי המה אנשי השם ויש להם בנים חשובים בתורה ובמשפחה יקרה ויש לחוש לפגם משפחה ומשום כבוד הבריות רשאי הבעל תשובה להיות בשב ואל תעשה שלא להודיע לחמיו כלל. ושוב שאל אם יתן הדין שמחוייב להודיע אם יודיע לחמיו ולא ישגיח אם מחוייב לבוא לבית דין ואם יש כח ביד הבית דין להכריחו לפרוש ע"פ וידוי של חתנו. וגם שאל לסדר לו תשובה לאיש הזה ע"פ כחו כי הוא אדם חלוש מאוד ומתמיד בתורה הרבה.

והנה למען עשות רצונו הנני משיב על ראשון ראשון... וזה החלי. היודע באשת איש שזנתה תחת בעלה אם מחויב להודיע לבעלה להפרישו מאיסור

⁸⁶ יורה דעה סימן שג סעיף א.

⁸⁷ מהדורה קמא אורח חיים סימן לה.

במקום שיש פגם משפחה יקרה ומיוחסת בישראל ויש להם בנים חשובים אם שייך בזה גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. **הנה הדבר פשוט דלא אמרינן גדול כבוד הבריות אלא בשב ואל תעשה ולא בקום עשה**, ומה שכתב מעלתו שגם זה נגד הבעל תשובה הזה מקרי שב ואל תעשה שלא יקום ויודיע להבעל ואף שהבעל עושה מעשה ובוועל את אשתו האסורה לו מכל מקום כיון שהבעל אינו יודע ממילא הוא שוגג ואינו עושה מעשה במזיד, דבר זה פלוגתא דרבנותא הוא ונחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש ומחלוקתם תלוי בחילוף גרסאות בגמ' דברכות דף י"ט ע"ב אר"י א"ר המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק. ומקשה שם מכמה סוגיות דכבוד הבריות דוחה איסורים וסוף הסוגיא שב ואל תעשה שאני. נמצא דבלובש כלאים שהוא בקום עשה לא משגחינן בכבוד הבריות משום שהוא בקום עשה. ובדין זה נחלקו הרמב"ם והרא"ש. הרמב"ם גורס בדברי רב יהודה המוצא כלאים בשוק ואינו גורס בבגדו וקאי על המוצא על חבירו כלאים בשוק שמחוייב לפשוט מעל חבירו נמצא אף שלגבי המוצא מיחשב זה שב ואל תעשה מכל מקום הואיל וגבי הלובש הוא קום עשה מחוייב זה לפשוט מעליו. והרא"ש גורס המוצא כלאים בבגדו וקאי על המוצא עצמו לבוש בכלאים בשוק שמחוייב לפשטן מפני שהוא עובר בקום עשה שהולך לבוש כלאים. ולכן פסק הרא"ש בהלכות כלאים שאם מוצא על חבירו כלאים בשוק אם הלובש הוא שוגג לא מקרי לגביה קום עשה ולגבי המוצא שרואהו לבוש ושותק הוא שב ואל תעשה. והנה הרמב"ם פוסק דינו אפילו הלובש שוגג שהרי הטור י"ד בסי' ש"ג הביא דברי הרא"ש בלשון פלוגתא על הרמב"ם וגם בש"ע שם ובהג"ה הוא שתי דעות והמחבר שם פסק כהרמב"ם והרמ"א מביא דעת הרא"ש בהג"ה. וא"כ נדון דידן הוא ממש דוגמא זו שהבעל שעובר בקום עשה ובוועל אשתו הטמאה הוא שוגג וזה היודע מזנותה מקרי שב וא"ת שנמנע מלהודיע. וא"כ לדברי הרא"ש רשאי לשתוק מפני כבוד המשפחה. ולדברי הרמב"ם חייב להודיעו ולמנעו מן האיסור. ואף שיש מקום לומר שגם לדעת הרב רבינו אשר מחוייב להודיע כדי שיגרש את אשתו כדי למנוע האשה מעבירה שהרי היא יודעת שזנתה ועוברת ויושבת תחת בעלה, מ"מ יש לומר דנשי לאו דינא גמירי ואינה יודעת שנאסרה על הבעל ואומר מותר לא גרע עכ"פ משוגג ויש מקום אתי לומר אפי' להרמב"ם אכתי אין הדבר מוחלט שחייב להודיע ואכתי הדבר תלוי גם לדעתו באשלי ברבבי במה שנחלקו רש"י ותוס' שם בברכות...

הרי שגם המתיר לא התיר מפני הכבוד כי אם שעה אחת דהיינו זה שלבוש בכלאים בשוק שתיכף שיבוא לביתו יפשטנו מעליו ושוב לא ילבשו כלל אבל בנידון דידן שע"י שתיקתו של זה נמצא זה בועל אשתו כל ימיו באיסור, ודאי שאין כבוד הבריות דוחה האיסור כל הימים אפילו להרא"ש....

הנודע ביהודה מסביר את מחלוקת הרמב"ם והרא"ש על פי השאלה מי נמצא במצב של 'קום עשה' ומי במצב של 'שב ואל תעשה'. הרמב"ם מסתכל על החוטא – אם החוטא נמצא במצב של 'קום עשה', כגון הלובש כלאים או הבועל את אשתו שנאסרה עליו, חובה על המוכיח להוכיחו וכבוד הבריות אינו דוחה זאת. לעומתו, הרא"ש מסתכל על המוכיח – המוכיח נמצא במצב של 'שב ואל תעשה' ולכן לגביו קיים השיקול של כבוד הבריות ואינו מחויב להוכיח במקרים אלו.

על כן, לדעת הרמב"ם חובה על החתן לספר לחתנו כדי להפרישו מאיסור, שהרי החותן נמצא במצב של 'קום עשה'. אך לדעת הרא"ש, כיוון שהחוטא שוגג ויש כאן כבוד הבריות – אינו מחויב להפרישו.

ומסיק הנוב"י כי בנידון דידן אף הרא"ש יודה שיש חיוב להודיע לבעל שכן מה שכתב הרא"ש הוא דוקא בשוגג במקרה, אך אם מדובר שאדם עובר על איסור שוגג בדרך תמידות הדין הוא שמחוייב להודיעו.

כיוצא בזה פסק גם בערוך השולחן.⁸⁸

האדמו"ר הדברי חיים מצאנז⁸⁹ כותב כך:

ויותר נראה לפענ"ד דהכא בודאי להרמב"ם ז"ל אינו צריך להודיע... מ"מ נראה כיוון שאינו מפורש בתורה לא שייך ביה אין עצה וחכמה כנגד ה' כיוון דהמצווה אינו מבואר בפירוש... ולכן לכו"ע אינו צריך להודיע להאיש רק להאישה יודיע דעליה רמיא איסורא.

הדברי החיים הסיק ההפך לגמרי מהבנת הנודע ביהודה וערוך השולחן. הוא טוען שלא זו בלבד שהרא"ש אומר את דבריו גם במקרה של שוגג בתמידות, אלא שאף הרמב"ם שפסק שאף אם חברו שוגג חובה להודיעו, יאמר במקרה שלנו שאין חובה להודיע לבעל. וחידש שכיוון שדברי הרמב"ם מבוססים על המימרא "אין חכמה ואין תבונה כנגד ה'", וזה דווקא כשהאיסור מפורש בתורה, כגון כלאים וכד', אך אם

⁸⁸ יורה דעה סימן שג סעיף ב.

⁸⁹ אורח חיים חלק א סימן לה.

האיסור אינו מפורש בתורה אין מצווה להפריש מאיסור הואיל ואין אומרים כאן "אין חכמה ואין תבונה כנגד ה'".

4. מבט מעמיק על דין הפרשה מאיסור

לכאורה, דעתם של הנודע ביהודה וערוך השולחן הגיונית מאוד – הואיל ואנו יודעים כי חיייהם של בני הזוג יהיו באיסור, עלינו לעשות הכול כדי להפרישם. לעומת זאת, קשה להבין כיצד לדעת הדברי חיים אנו יכולים לעמוד מנגד ולא לומר לבעל כלל שהוא הולך לחיות באיסור כל ימיו, וכל זאת על סמך חילוק שחידש הדברי חיים מעצמו?

נראה לעניות דעתי שמחלוקתם של הנודע ביהודה והדברי חיים משקפת מחלוקת עמוקה ביחס לתפיסת ההלכה אל מול המציאות בשטח.

לדעת הנודע ביהודה, כיוון שבסופו של דבר האישה אכן ניאפה, נעשה כאן איסור ויש צורך אמיתי וכן להפריש את הבעל מהאיסור. וכל ההיתר שנתן הרא"ש היה היתר מצומצם לאדם שעבר על איסור באופן חד-פעמי בשוגג ומשום כבוד הבריות אין חובה לומר לו. אך כאשר ישנו אדם שיעבור על האיסור בתמידות, בוודאי ישנה מצווה להפרישו מחיים של איסור.

כלומר, הפסיקה לוקחת בחשבון את המציאות כפי שהיא נראית בעיני בני אדם, וכיוון שאנו משוכנעים שמבחינה אובייקטיבית אכן יש כאן איסור של אישה לבעלה, יש לעשות הכול כדי להפרישו מן האיסור.

לעומת זאת, לדעת הדברי חיים המציאות היחידה הקובעת איננה המציאות כפי שאנו רואים בעינינו אלא אנו דנים אך ורק במושגים הלכתיים טהורים. לכן כיוון שאדם אינו נאמן לומר על עצמו שחטא, וכיוון שאין לבעל חובה להאמין שאשתו נאפה, הרי שמבחינתנו כאילו מציאות הניאוף לא קרתה כלל. כלומר, ההלכה היא זו שיוצרת את המציאות ולא להפך.

5. סיכום

מובן שלא נכניס את ראשינו בין הענקים ונכריע, ובכלל, יש לדון בהרחבה בכל מקרה לגופו, אך נראה שלפני כל הוראה הלכתית או פסיקה למעשה כדאי לתת את הדעת להשלכות השונות שהעלינו במאמר זה.

על כל רב ומורה הוראה מוטל לחשוב היטב אם הוראתו תועיל או תזיק, תקרב או תרחיק, מתי להוכיח, מתי להפריש מאיסור, האם וכיצד להוציא דברים הנאמרים לו בחדר, ומתי 'שב ואל תעשה' עדיף.

וחפץ ה' יצלח בידינו שלא יארע דבר תקלה על ידינו, אכי"ר.